

BUITEN

30^E JAARGANG N^O. 35

ZATERDAG 29 AUGUSTUS 1936

HET KAMMERZELL-HUIS OP DEN HOEK VAN HET DOMPLEIN TE STRAATSBURG. HET ONDERSTE GEDEELTE DAGTEEKENT UIT 1465, DE GEDEELTEN DAARBOVEN UIT 1589

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

HET KAMMERZELL-HUIS OP DEN HOEK VAN HET DOMPLEIN TE STRAATSBURG (ILL.)	BLZ. 409
SCHANDAAL IN HET COLLÈGE MUSULMAN, DOOR ROBERT VON WATTENWYL (SLOT)	BLZ. 410—411
DE „SUIKERFABRIEKEN” IN DE MINAHASSA (GEÏLL.), DOOR J. H. R. BROEDER	BLZ. 411, 419—420
VAN EEN PAREL, EEN PARADIJS EN EEN REUS (DE REUS — III. VAN STEDEN EN TOESTANDEN). (GEÏLL.), DOOR W.	BLZ. 412—414
PLANTENWEELE LANGS ONZE SLOOTJES (GEÏLL.), DOOR M. BARENDRECHT-HOEN	BLZ. 414—416
HET LOCARNO DER MARIONETTEN (GEÏLL.), DOOR DR. FELIX RUTTEN	BLZ. 416—418
DE WIELEWAAL (GEÏLL.), DOOR W. K. STEFFEN	BLZ. 418—419

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten is verboden.

Schandaal in het Collège Musulman

DOOR ROBERT VON WATTENWYL (Slot)

EEN der weinige sensaties, die er op het Collège Musulman zijn, is het heengaan van een louden of de intrede van een nieuwen leeraar. Nauwelijks komt in een der professoren de gedachte op, zich terug te trekken of zich te laten overplaatsen, of — met een onbegrijpelijke snelheid in deze stad, waarin anders alles rijkelijk tijd heeft — verbreidt zich het gerucht van een mogelijke wisseling van leeraar.

Weer eens stond het Collège voor de groote gebeurtenis. Een der meest geziene en geliefde leeraren was tengevolge van een heftigen malaria-aanval overleden en „geheel Fez” brandde van nieuwsgierigheid om te weten, wie zijn opvolger zou zijn. In de toonaangevende kringen hadden zich fel tegenover elkaar staande partijen gevormd, welke elk een bijzonderen candidaat vertegenwoordigden. De onderwijsdirectie echter benoemde, daar haar leden het niet eens konden worden omtrent deze gegadigden, een geheel onbekende — een zekeren heer Sunot, die door een député uit Parijs warm aanbevolen was. Zij maakte de benoeming aanvankelijk niet officieel bekend, maar deelde haar slechts „streng vertrouwelijk” den schoolautoriteiten mede. Nog denzelfden avond evenwel verbreidde zich het nieuwtje als een loopend vuur in het Collège en de Nieuwe Stad en vierentwintig uur later waren de dolste en de meest tegenstrijdige berichten omtrent den benoemde in omloop.

„Hij is al tamelijk oud”, zei de een, „hij is al twintig jaar in Cochinchina geweest”. — „Hij is een nieuwbakken leeraar”, verkondigden anderen, „een jongeman van goede familie, die een schandaaltje gehad heeft en die nu voor altijd verbannen is”. — „Met dezen Sunot krijgen wij een man van gewicht in Fez”, beweerde hardnekkig en nadrukkelijk een derde groep, „hij moet al

een reeks belangrijke boeken geschreven hebben”.

Dit raadseltjes-oplossen was niets nieuws voor Fez; het is telkens het geval, wanneer men in afwachting is van de komst van een nieuwe persoonlijkheid. Meestal duikt er echter na enkele dagen iemand op, die het naadje van de kous weet, maar in dit geval was de sluier nog niet opgeheven op den vooravond van den dag, dat de nieuwe professor zijn taak zou aanvangen. Met ongewone spanning wachtte een groote toehoorderschaar den volgenden morgen in de aula van het Collège op de gewone publieke intrede.

De redevoering, die de nieuwsgierig verwachte hield — een kleine man met gepomadeerd, in golven gelegd haar — was buitengewoon goed. Handig, humoristisch, geestrijk, belangwekkend, voortreffelijk opgebouwd. Zelfs het Fransche publiek, dat schitterende toespraken gewoon is, was meegeeslept, en leeraren zoowel als gasten uit de Nieuwe Stad waren één en al lof.

Eenstemmig echter was het afkeurend oordeel der leerlingen. „Veel te knap!” — „Verdacht slim!” — „Onbetrouwbare kerel!” — „Kwallige vent!” was hun uitspraak.

Gewoonlijk legden de golven der opwinding zich na zulk een gebeurtenis zeer snel. Dit keer echter wilde de normale orde eenvoudig niet terugkeeren. Aanvankelijk was het slechts een zekere onrust, spanning, een algemeene ontstemming. Spoedig echter bewezen voorvallen, dat de storing als ernstig op te vatten was. Onbegrijpelijke dingen werden gemeld. Sommige leerlingen hadden bij professor Sunot systematisch de discipline ondermijnd en het onderricht verstoord. De leerling Achmed ben Hassan had de ergste ophitsende artikelen uit de „Maghreb”, de verboden nationale krant, uitgeknipt en op het bord geplakt. De wanden der gangen en waschklokalen waren opeens met caricaturen en voor de leeraren beleedigende opschriften bedekt. Iedereen stond voor een raadsel. Wat op een Europeesch gymnasium aan de orde van den dag kan zijn, was voor dit Collège iets volkomen nieuws. Niets is anders minder in overeenstemming met den aard der jonge Arabieren, wien van jongs af aan volmaakte vormen geleerd zijn, dan de bij onze jeugd gebruikelijke grove grappen.

Niet alleen echter op de schoollokalen, ook op de leeraarskamer scheen een benauwende druk te liggen. Als een besmettelijke ziekte had hier een kwaadaardige zucht tot kwaadspreken om zich heen gegrepen. Ieder schold op zijn collega's, niemand vertrouwde nog de anderen.

Het zou niet moeilijk geweest zijn, te raden, wie achter deze intrigues stak. Nu en dan waagde ook een der leeraren het, uitdrukking te geven aan zijn argwaan tegen Sunot, maar telkens vormden dan alle anderen, ook zij, die enkele dagen tevoren soortgelijke bedenkingen geopperd hadden, een gesloten afweerfront.

Maar de kruik gaat zoo lang te water, tot zij breekt. Hoe handig professor Sunot zijn collega's ook tegen elkaar uitspeelde, hoe geniaal hij elk afzonderlijk te bewerken en weer voor zich te winnen wist, zijn invloed werd toch van dag tot dag kleiner. Hoe listig zijn net ook gesponnen was, het vertoonde van dag tot dag meer scheuren. Al openlijker werd hij in bepaalde kringen gemeden, al

openhartiger werden de toespelingen, die in de leeraarskamer op hem gemaakt werden.

Toen Sunot bemerkte, dat zijn spel uit was, dat hij zijn partij zoo goed als verloren had, zette hij alles op één kaart. Hij besloot een groot avondfeest te geven, waarop hij alle toonaangevenden der stad, de crême der autoriteiten, de rijke kooplieden, de kunstenaars, de intelligentsia (zelfs in Marokkaansche steden bestaat die!), de heele beau monde van Fez wilde uitnoodigen. Het moest een klatend festijn worden, waarover men aan den eenen kant tot in Agadir en aan den anderen kant tot Oran en Algiers zou spreken, en dat met één slag zijn prestige herstellen zou.

Nog slechts weinige dagen scheidden Sunot van den avond, waarop hij zijn gasten genood had. Het naderen der gebeurtenis, die over zijn toekomst beslissen kon, vervulde hem met een prikkelend gevoel van half blijde, half bange verwachting.

„Ik geloof, dat ik nu wel voor alles gezorgd heb”, zei hij in zichzelf, toen hij langzaam over de boulevards slenterde. Nog eens overdacht hij alle voorbereidingen, die hij getroffen had. Tapijten . . . de Arabische muzikanten . . . de Berberdansers . . . de wijnen . . .

Iets echter had hij nog vergeten, iets heel belangrijks — maar wat?

Nadenkend keek hij den blauwen rook van zijn sigaret na, die voor zijn oogen een vroolijken dans opvoerde, alvorens te vervluchtigen.

Och, natuurlijk! Sigaren en sigaretten! Hoe was 't mogelijk, dat dit hem niet al eerder ingevallen was.

Hij aarzelde een oogenblik, alvorens den winkel binnen te gaan, dien hij aan den overkant der straat ontdekt had. Hij kende dien niet. Zijn leverancier was de oude Tsjech in de Avenue de France.

„Waarom zou ik 't uitstellen?” zei hij voor zich heen, „per slot van rekening vergeet ik het dan nóg eens”.

„Ga niet, ga niet!” fluisterde hem een stem toe, toen hij de klink reeds in de hand had.

„Waarom niet? 't Komt toch precies op hetzelfde neer? Wat voor belachelijke aarzeling is dat nu ineens?” Sunot ergerde zich hevig over zijn besluiteloosheid. Nadrukkelijk beslist en krachtig duwde hij de deur open en trad over den drempel.

„Nee! nee! nee!” bezwoer hem de waarschuwendende geest.

Het was reeds te laat.

„Wat wenscht monsieur?” vroeg de winkelier, een kleine, gedrongen man, met een rond, ietwat roodachtig gezicht.

„Ben ik dan al eens hier geweest?” vroeg Sunot zich af, terwijl hij zijn bestelling deed. „Dien man ken ik toch, dien heb ik stellig meer gezien . . .”

En waarom keek de ander hem zoo eigenaardig aan? Had hij hem niet verstaan? Was hij hardhoorend?

„Drie kistjes . . .” herhaalde Sunot luider en duidelijker.

De man reageerde nog steeds niet. Onbeweeglijk staarde hij den ander aan.

„Dat gezicht . . . die oogen . . . die stem . . . nee, het is uitgesloten, ik kan me onmogelijk vergissen”, stiet hij plotseling uit met toonlooze, van opwinding sidderende stem.

„Maar die man is krankzinnig!” dacht Sunot.

Een oogenblik stonden de mannen tegenover elkaar, zonder een woord te zeggen, zonder een beweging te maken. Toen stortte de winkelier zich op zijn klant, greep hem bij zijn kraag, schudde hem heen en weer, en schreeuwde, dat men het tot het einde van de steeg hoorde: „Dat is-ie, de schoelje, de ploert, het canaille . . . eindelijk heb ik 'm . . .”.

„Hij is krankzinnig!” dacht de professor, voor zoover hij nog denken kon, en schreeuwde luidkeels om hulp. Maar plotseling vielen hem de schellen van de oogen. Deze kleine, gedrongen gestalte — maar dan in horizontblauw veldlaken in plaats van in een licht zomerjasje; dit gevulde, ronde gezicht — omgeven door een vollen, gekrulden baard, in plaats van glad geschoren . . .

„Alles is uit,” steunde hij.

Op den avond, dat het feest in een speciaal daartoe gehuurd huis met een prachtig mooien patio zou plaatsvinden, reed de gastheer in een gevangenscel van den nachttrein naar Casablanca. De informaties der politie hadden uitgebracht, dat hij werkelijk identiek was met den korporaal Sunot, die in 1917 in het gevangenenkamp van Aken het ontvluchtingsplan van twee kameraden (één van hen was de sigarenwinkelier uit Fez) aan den vijand verraden had.

Het Collège Musulman was het geval spoedig te boven en bloeide weer op als een organisme, waaruit men een giftig woekerlichaam verwijderd heeft.

De „suikerfabrieken” in de Minahassa

DOOR J. H. R. BROEDER

HET is met opzet, dat we het overigens doodgewone woord suikerfabrieken hierboven tusschen aanhalingsteekens hebben gezet, immers hiermede is dan onmiddellijk aan den lezer kenbaar gemaakt, dat we hier niet te doen hebben met gewone suikerfabrieken. ☞ Wanneer we het woord „suikerfabriek” lezen, dan moeten we onwillekeurig denken aan een machtig stuk bedrijfsleven, waarvan wij vermoedelijk allemaal eenig idee hebben. In het centrum de fabrieksgebouwen, waarin gedurende den maaltijd machines dreunen, dag en nacht; een af- en aanrijden van miniatuurtreintjes, die in zenuwachtige bedrijvigheid het versch gesneden riet van de uitgestrekte velden naar het molenhuis vervoeren, waar rappe handen het in vlug tempo lossen; hoog boven dat alles uit steekt de witte schoorsteen, waaruit zware rookwolken opstijgen, geleidelijk vervagend en zich ten slotte verliezend in de blauwe oneindigheid van den tropenhemel. Wij denken dan aan het mooie, ruime gebouwen-complex rondom dat centrum, waar gedurende den maaltijd dag en nacht het lied van den arbeid klinkt; we herinneren ons de vorstelijke woning van den administrateur, de keurige huizen, die als het ware een villapark vormden, waar tuin- en fabriekspersoneel was ondergebracht.

(Slot op bladz. 419)

LAC RANOMOFANA EN BAIN THERMAL TE ANTSIRABÉ

Van een parel, een paradijs en een reus

DE REUS — (III) VAN STEDEN EN TOESTANDEN

ZOOWEL op de heen- als op de terugreis was de eerste stad waarmede wij kennis maakten, de haven in het noordoosten van het eiland, Tamatave. Wij zijn er zeker van dat iedere Nederlander bij het zien van dit stadje van het promenadedek van het schip af, zou uitroepen: „Wat een gat!” ☼ Toch valt Tamatave bij nadere kennismaking wel mee. De wandeling langs de baai is niet onaardig. Er zijn eenige groote, moderne gebouwen, een R.K. kathedraal, een zindelijk hotel en in de buitenwijken ruime villa's met tuinen voor de Europeesche bevolking. Bovendien bezit de stad een goed zwembad, op deugdelyke wijze tegen al te nieuwsgierige en opdringerige haaien beschermd. De ietwat troosteloze aanblik, welke de reiziger „op het eerste gezicht” krijgt, is een gevolg van de genoemde cycloon in 1927, welke alle boomen wegvaagde. En nu moge de groeikracht in de tropen soms fantastisch zijn, in zeven jaren tijds verrijzen geen palmenlanen uit den grond, in welker schaduw men de koelte van de zeebries opvangen kan. Door gebrek aan schaduw is Tamatave in den zomer ondragelyk heet. ☼ Van Tamatave voert vier malen per week een zeer goed ingerichte trein U „à prix modéré” naar de hoofdstad Antananarivo of „kortweg” Tananarive, een afstand van 400 kilometer, waarover 14 uren wordt gedaan. Halfweg, te Fanoana, ontmoet men den trein uit de tegenovergestelde richting en heeft een uiterst gezellige réunie plaats van de reizigers uit beide treinen aan een gemeenschappelyken disch in de groote zaal van het station, waar rijst, gebraden kip, wijn en vruchten in groote menigte en van uitstekende hoedanigheid worden opgediend. ☼ De reis van Tamatave naar Tananarive is vol afwisseling. Eerst gaat de trein langs de kust met mooie uitzichten over zee. Na een paar uren buigt de lijn naar rechts, dus naar het westen en begint de klim naar de hoogvlakte. Dan gaat het nu eens dwars

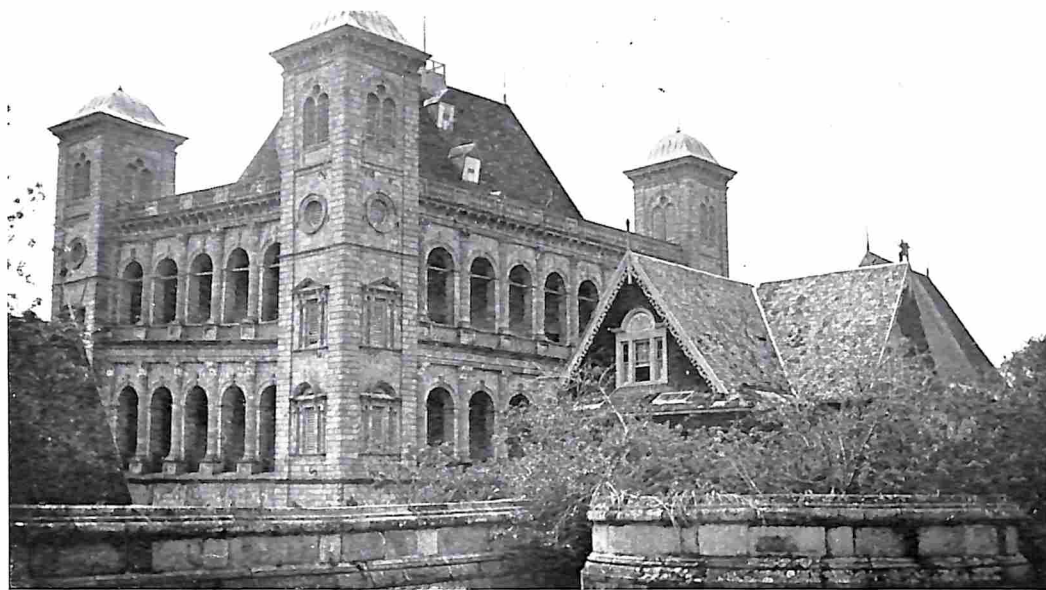
door het bergland, dan weer langs rivieren en breede stroomen die overal machtige watervallen vormen, een gevolg van den vrij sterken overgang van de bergen naar de vlakte, waarop we reeds in een vorig artikel de aandacht vestigden. Zóó steil is soms de helling, dat de spoorbaan een lus moet maken. Na een uur of 10 bereikt men dan de hoogvlakte van Anjuro, een uitgestrekte vlakte tusschen twee rijen bergen gelegen en waarvan de aanblik op ieder die haar ziet een diepen en onvergetelijken indruk maakt. Deze vlakte is dicht bevolkt, terwijl er verschillende takken van landbouw en veeteelt worden uitgeoefend. ☼ Toen we Tamatave in het vroege ochtenduur verlieten, konden we met de eerste nadering van een cycloon kennis maken. Het was om 6 uur, toen de trein vertrok, nog volslagen duister, het woei hard en de regen viel bij stroomen. De mailboot welke ons gebracht had en gedurende de eerstvolgende 10 dagen verschillende havens in het noorden van het eiland moest aanloopen, was veiligheidshalve 50 kilometer in zee gegaan, verder van de cycloonbaan af. Wij hadden dien dag gelegenheid vast te stellen dat een cycloon zijn kracht in de bergen, boven 1000 meter of zoo, geheel verliest. De hoogvlakte van Madagaskar is vrij van cyclonen. Wel bleef het den geheelen dag zeer donker en regenachtig, zoodat zelfs omstreeks het middaguur genomen foto's met 6.3 opening en 1/25 seconde belichting zwaar onderbelicht bleken te zijn. ☼ De meest belangwekkende stad is zeker de hoofdstad (An)tananarivo op een hoogte van 1200—1300 meter gelegen en met 70.000 inwoners, waaronder maar een klein deel volbloed Europeanen. ☼ Tananarive is de stad van de honderden trappen en tienduizenden treden, een gevolg van haar ligging tegen en op de bergen. Daardoor kan men op tal van punten van een prachtig panorama genieten, terwijl men met den trein van Tamatave komende, de stad reeds van

verre ziet liggen, vooral ook een aardig gezicht bij avond. ☼ De trappen vindt men overal en op de meest onwaarschijnlijke plaatsen. Tusschen de huizen en huizenblokken kronkelen tal van stegen, soms niet meer dan 50 of 60 cm breed, waarbij men eerst 25 treden opgaat, dan links afslaat, 30 treden op, vervolgens rechtsaf, 20 treden op, dan weer links 40 is. ☼ Een prachtige gelegenheid om de sport van het trappen lopen te beoefenen vormt het centrum der

TWEE STRATEN BOVEN ELKAAR MET TUNNEL TE TANANARIVE

stad, waar de markt in een vallei ligt. Komende van de eene zijde, moet men 178 treden afdalen, steekt de marktplaats over om dan weer genoe- gelijk aan den anderen kant 188 treden omhoog te klauteren! Voorwaar geen paradijs voor hart- patiënten! ☼ Het is anders op die trappen een buitengewoon gezellig verkeer van voetgangers, want ieder vermijdt zoo- veel mogelijk de groote wegen, waarlangs het ver- voer per as gaat en welke vele en vele malen langer zijn dan de weg langs de trappen. In de smalle ste- gen is het soms bepaald een druk verkeer van meis- kes met groote waterkruiken op het hoofd of andere voorwerpen van respectabel gewicht, van jongelingen en van volwasse- nen, allen op bloo- te voeten natuur- lijk. Op enkele punten kruisen de straten boven elkaar of vormen een lus. Een ande- re eigenaardigheid is ook de vele fon- teintjes in de stad, waar men water van zeer goede hoedanigheid kan drinken zonder ge- vaar voor dysen- terie. ☼ De markt is een bezoek ten volle waard, voor- al Vrijdags, wanneer van heinde en ver de platte- landsbevolking met een keur van alle mogelijke en onmogelijke waren op het plein bijeenvergaderd is. Reeds den avond van tevoren is het er een drukte van belang. Uit verschillende toegangswegen verschijnen de Madagassche landbouwers, meestal aan het hoofd van een of meer hoog opgeladen wagens of huifkarren, moeizaam voortgetrokken door een paar zeboe's. Tegen 10 uur is het plein met slapende mannen, vrou- wen en kinderen bezaaid, doorgaans in witte kleeding gehuld. Bij het bleke licht der maan of bij het schijn- sel der lantarens levert de marktplaats zoo een waar- lijk spookachtigen aanblik. Natuurlijk zijn den vol- genden dag de vele types voor den bezoeker een groote

HET PALEIS DER KONINGIN TE TANANARIVE

attractie! ☼ Tananarive bezit enkele zeer merkwaar- dige en fraaie gebouwen, monumenten uit den tijd van de regeering der Hova's. Belangwekkend is bij- voorbeeld de exotische „Tombeau du premier Mi- nistre", het hoog gelegen „Palais de justice mal- gache", het nog hooger gelegen „Palais de la Reine", vanwaar men een waarlijk schitterend uitzicht heeft over de heele stad, alsook op het in de diepte gelegen kolossale oorlogsgedenkteeken op een klein schier- eilandje in een meer. Natuurlijk ontbreekt in het cen- trum, op het einde van de markt, ook het ruit- standbeeld van generaal Galliéni niet, den pacifi- cator van den „reus". ☼ Op een afstand van onge- veer 180 kilometer zuido- elijk van Tananarive, op 1300 m hoogte en even- eens bereikbaar per trein, ligt Antsirabé, het Vichy van Madagaskar. Deze badplaats met zijn vele hotels, waaronder een heel groot, maakt een Euro- peeschen indruk. De lig- ging in het bergland is schitterend en ook de om- streken zijn prachtig. Men treft er schilderachtig ge- legen bergmeren aan, ter- wijl van sommige toppen van een verrukkelijk ver- gezicht te genieten valt. Het klimaat komt met dat van Tananarive overeen, misschien nog iets aange- namer voor den

Europeaan. Daar ten slotte Antsi- rabé eenige ge- neeskragtige bronnen rijk is, zal het niemand ver- wonderen dat het een gezocht va- cantie- en herstel- lingsoord voor de blanke bevolking van het eiland is. ☼ Ten slotte ver- melden wij onder de steden nog het in het noordwes- ten gelegen stadje Majunga, de groot- ste haven van het eiland. In Majunga heeft de eerste kennismaking plaats van den uit Europa komenden reiziger met den „reus". ☼ Majunga maakt een royalen indruk met zijn breede zee-boulevard Poin- caré, zijn zwembad, hotels, clubgebouw en vooral door zijn aan dien breeden weg gelegen villa's, van- waar men een prachtig uitzicht heeft op de ruime baai. Een groote bezienswaardigheid der stad is zijn reusachtige Baobab (broodboom) van ruim 20 meter omvang, dus een reus op een reus. De in het wit ge- stoken Madagassche verkeersagent steekt op eenigen afstand tegen den donkeren stam af als een nietig wit streepje.

W. (Wordt vervolgd)

ste haven van het eiland. In Majunga heeft de eerste kennismaking plaats van den uit Europa komenden reiziger met den „reus". ☼ Majunga maakt een royalen indruk met zijn breede zee-boulevard Poin- caré, zijn zwembad, hotels, clubgebouw en vooral door zijn aan dien breeden weg gelegen villa's, van- waar men een prachtig uitzicht heeft op de ruime baai. Een groote bezienswaardigheid der stad is zijn reusachtige Baobab (broodboom) van ruim 20 meter omvang, dus een reus op een reus. De in het wit ge- stoken Madagassche verkeersagent steekt op eenigen afstand tegen den donkeren stam af als een nietig wit streepje.

VAN EEN PAREL, EEN PARADIJS EN EEN REUS, MARKTDAG TE TANANARIVE,
DE HOOFDSTAD VAN MADAGASCAR

Plantenweelde langs onze slootjes

DOOR M. BARENDRECHT-HOEN

WANNEER ons werd gevraagd al de dingen op te noemen waarin ons land verschilt van andere landen, zouden er zeer zeker vele antwoorden los komen. Onze polders, onze duinen, onze veenachtige weilanden, onze meren, onze plassen, onze voormalige Zuiderzee en tenslotte onze slootjes. Zou er voor een natuurliefhebber, die uit Zwitserland komt, uit Zuid Duitsland of uit Frankrijk, wel iets zoo aantrekkelijk zijn als een heldere, Hollandsche sloot, waarin in het voorjaar, als het kroos het wateroppervlak nog niet heeft toegedekt, van allerlei te zien is? Is er iets aantrekkelijker voor hen dan een dag over onze plassen te roeien, door onze rietlanden op ontdekkingstochten uit te gaan of een dag lang met de zon in het gezicht aan den waterkant te staan hengelen? Menige buitenlander, die veel van planten en dieren houdt en die ons land kent, roemt het om zijn slootjes en plassen en er is zelfs een professor ergens in het buitenland, die, als het eenigszins kan, eenmaal in het jaar ons land bezoekt en dan de slootjes niet vergeet. Zelfs voor niet-biologen, voor menschen, die de levende natuur niet bekijken om de planten en dieren, maar er slechts het uiterlijk schoon van zien, hebben onze slootjes iets aantrekkelijks en er bestaan dan ook prenten van dit echt Hollandsch landschap, die, wanneer wij ze bekijken, ons nog duidelijker maken wat de slooten in ons land beteekenen. Vroeg in den zomer, als er overal al veel te zien is, zijn de vaarten en plassen nog vrij kaal, het riet is laat, de grassen beginnen nauwelijks en van de vele waterplanten is nog niet veel te zien; slechts in het heldere water beweegt er iets. Een salamander loopt over de waterplanten, stekels schieten in wilde vaart voorbij en langs de kanten drijft kikkerdril. Torren roeien rond en grappige kokerjuffers, vreemde dingen, die we dikwijls niet direct herkennen, scharrelen door het heldere water. Langs den kant begint het kroos zich in ronde

plekken te vermenigvuldigen en dan, als de tijd voortgaat, komen ook de andere planten, de slootrandplanten en de waterplanten. Op het water drijven tusschen de groote bladeren de witte en gele bloemen van plomp en waterlelie, de waterranonkel bedekt gansche oppervlakten, soms is het de kikkerbeet en in enkele gevallen ook het blaasjeskruid, die hun bloemstengeltjes boven het water uitheffen. Het giftige bitterzoet strengelt om de lichtgroene riethalmen, die pas heel laat beginnen te groeien, zijn stengels en langs den kant staan de reusachtige planten der gele liesch. Libellen zetten zich te zonnen op de bladeren en karekietjes laten zich hooren, broeden tusschen het riet. Hoewel ook

hier Juni wel de mooiste tijd is, is de tegenstelling tusschen de volle lente en den vollen zomer toch lang niet zoo groot als op andere plaatsen, lang niet zoo storend duidelijk als langs den wegberm en langs de grazige dijken. Alles is in de moerassen meestal laat en bloeit vrij lang, zoodat er in Augustus nog veel is te vinden en zelfs begin September zijn de slootranden nog gaaf. Veel hangt natuurlijk van de omgeving en de grondsoort af. In een Noord-Hollandsche wei zien ook de slootranden er na den maaitijd kaal uit, dat hoort er nu eenmaal bij, maar er zijn toch nog plekken genoeg waar het slootje gespaard bleef en waarin Augustus nog de gele watergentiaan en de veen-

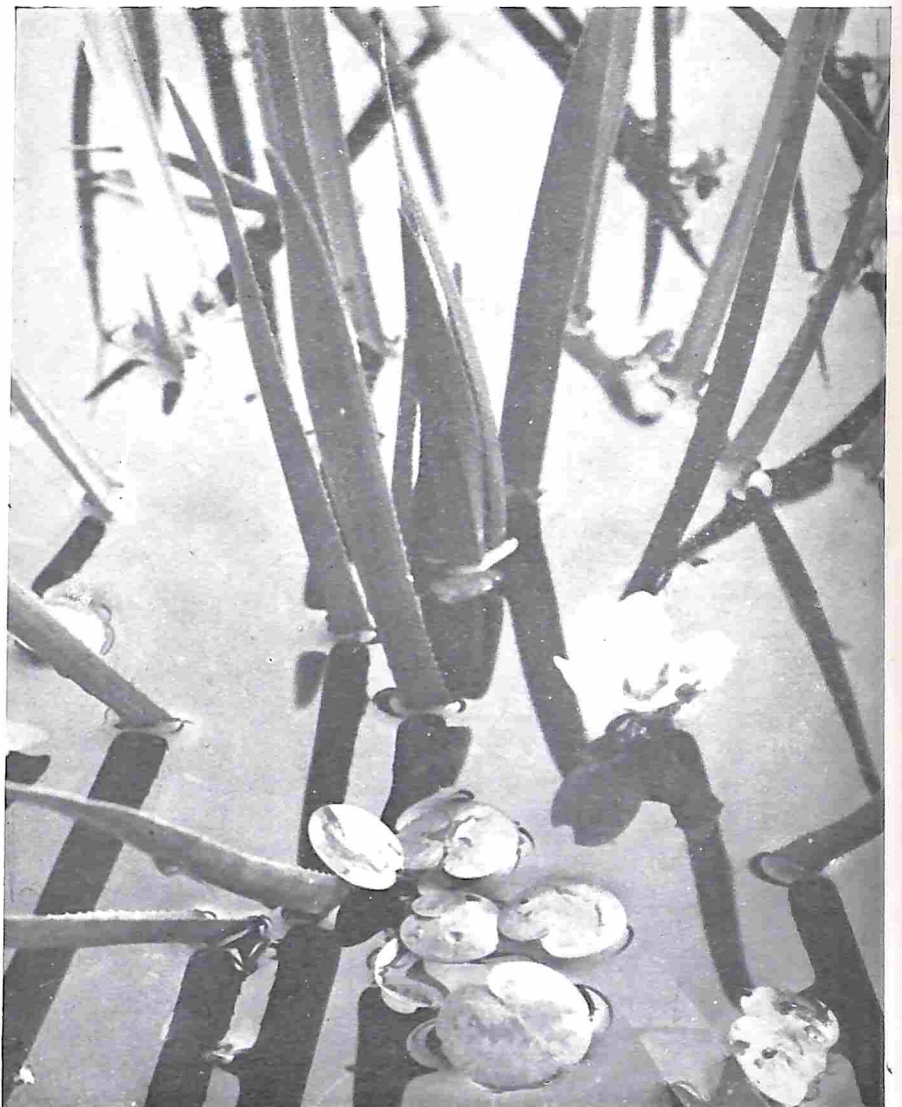
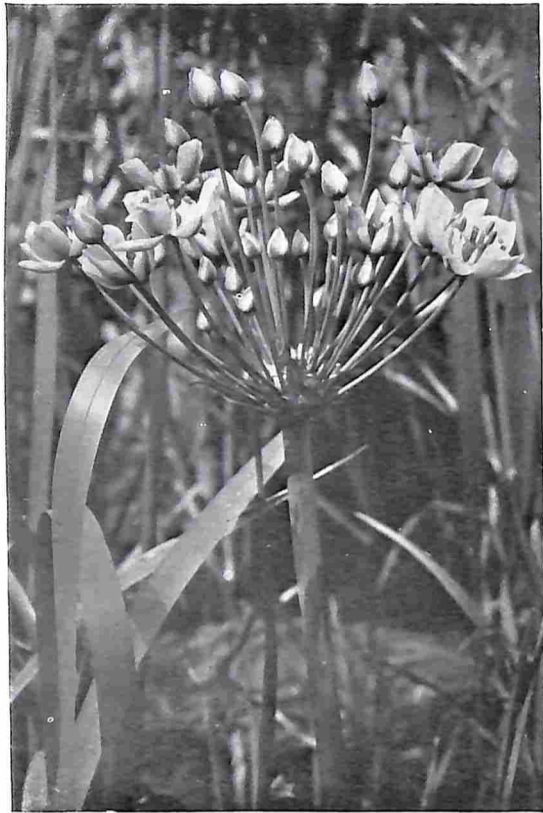

Foto Jan P. Strijbos

KRABBESCHAAR

ZWANELOFM

wortel bloeien, waar langs den kant de munt groeit en de waterscheerling, de zwanebloem, nog bloemen hebben. ☼ Slootjes. Geen enkele is precies hetzelfde. Hier is het een greppeltje in een land van klei, daar is het een breede geul in veenachtig weiland, die elk jaar een flink stuk aangroeit en dan ook danig afgestoken moet worden, dan weer is het

spreekt vanzelf, dat er tusschen ieder gebied een overgang bestaat van het eene naar het andere en de planten kunnen zich natuurlijk aardig aanpassen, verdragen wel eens wat meer, wel eens wat minder water. De veenwortel b.v., *Polygonum amphibium*, is zulk een allemansvriend, die overal groeit maar toch wel het best gedijt in het water. ☼ Tusschen de planten in de drie gebieden bestaat natuurlijk een aanmerkelijk verschil, want de variatie in levenswijze is groot. Een waterplant heeft geen stevigheid noodig, geen stijven, vrij onbeweeglijken stengel, maar juist soepelheid, gepaard aan taaiheid en buigzaamheid. De inwendige bouw van zijn deelen, zoowel van zijn stengel als bladeren, die meestal op het water drijven, of zijn ondergedoken, verschilt dus nogal van die van een landplant. Maar ook de moerasplanten, de planten uit het tweede gebied, waar wij, om een egelskop te bemachtigen, zulke natte schoenen kregen, leven anders dan de gewone landplanten. Om te beginnen moeten de groene deelen in den winter natuurlijk geheel afsterven, want het kunstje van sommige landplanten om den winter door te komen door

een vroegere vaart, die nu bijna met riet en biezen is dichtgegroeid en dan weer is het een zeldzaam nat gevalletje in de droge streken van Gelderland, Overijssel of Zuid-Limburg. Een bruggetje vormt de verbinding met den anderen oever, soms is het een simpele plank, die toegang geeft, soms een statig damhek waar iedereen avond de koeien samenkomen om te worden gemolken. Het blijft hier lang zomer en wij herinneren ons nog een warmen namiddag in October langs zoo'n slootje, waar het gras nog hoog stond en de *Azolla* een frissche toets gaf, zoodat het daar nog wel zomer leek. Vooral het bloeiend gras „doet” het altijd langs de sloot. Het geeft aan het water een prachtige omlijsting, die nooit saai wordt, want het zijn niet overal dezelfde aren en pluimen, die wuiven in den wind. Soms werken al die verschillende grassen zoo op onze weetgierigheid, dat we met een bos bloeiende halmen huiswaarts keeren om ze te determineeren, hetgeen gemakkelijker gezegd is dan gedaan. Altijd is het levendig langs de sloot, nu is er dit, dan dat. Soms is het een vogel, die plotseling opvliegt, soms een eend met jongen, die parmantig happen naar kroosblaadjes, dan weer is het een libel, een vlinder, een rat langs den kant, dan weer zijn het de planten. ☼ In een breede sloot, aan de rand van een niet te steil aflopende plas, zijn drieërlei plantengebieden te onderscheiden. Ten eerste de plaats der ondergedoken waterplanten, der waterlelies en der fonteinkruiden, ten tweede het gebied waar onze schoenen vollcopen met water, het „sop-sop”-gebied en ten derde de plaats waar de land-waterplanten groeien en waar de grond steviger onder onze voeten aanvoelt. Het

WATERVIOLE

de waterplanten het weer dikwijls langer uithouden.

☼ Een grappige, half ondergedoken plant uit het eerste gebied is de krabbeschaar of wateraloë, zoo genoemd omdat de lange, spitse bladeren langs den rand voorzien zijn van stekels. De naam krabbeschaar hebben de planten te danken aan een paar blaadjes aan den bloemsteel, die zóó vergroeid zijn, dat ze veel

Foto K. Hana

LEVERKRUID

rozet of pol plat, zelfs min of meer diep, in de aarde te drukken, kennen zij niet. Het ijs in de slootjes belet hen dit en zoo sterven van de meeste waterplanten de bovenaardsche stukken af en diep in den modder blijven dan de wortelstokken leven. Dat is dan ook de reden, dat de waterplanten meestal niet direct reageeren op het mooie Aprilweer, want het water blijft natuurlijk langer koud dan het land. Omgekeerd kunnen

lijken op de schaar van een krab. De bloemen lijken wel iets op die van de kikkerbeet, ze zijn iets grooter, maar toch vaak tusschen de dikke bladerozetten bijna onvindbaar. De eene plant draagt bloemen met meeldraden, de andere heeft alleen vrouwelijke bloemen, zoodat ze dus op insectenbezoek zijn aangewezen, maar . . . evenals vele waterplanten brengt deze krabbeschaar zelden rijpe zaden voort en is ze dus aangewezen op ongeslachtelijke, vegetatieve voortplanting. Dat ze er zoo ook komt, weten we door de sterke vermeerdering van deze planten, die, waar ze maar voorkomen, in enkele jaren vijvers veroveren en vaarten verstoppen. Heel vriendelijk en zachtzinnig worden ze dan ook niet behandeld. Maar een waterplant is taai, al blijft er slechts een klein stukje van over, dan is dit al voldoende om de soort ter plaatse in stand te houden. ☼ Zulk een half ondergedoken waterplant is ook de waterviolier, die zijn violette kaarsjes vaak bij duizenden boven het oppervlak heft. Een prachtig gezicht! Meer naar het land toe groeien egelskop, kalmoes, zwanebloem en te plukken zijn

in den regel wel het wilgenroosje en het leverkruid, welke laatste nog lang langs den slootrand in bloei blijven. De wilgenroosjes brengen nu eens wél zaad voort, die voorzien van een haarpluim de wijde wereld invliegen. Zóó overvloedig stuiven de planten, dat ze zich bijna even sterk vermenigvuldigen als de zaadlooze planten van het water. Dat de egelskop wel zaad voort kan brengen, spreekt uit de foto wel haast vanzelf; zonder de vruchten was de plant niet aan zijn naam gekomen. De kalmoes daar-entegen krijgt nooit rijpe vruchten in ons land, de plant stamt oorspronkelijk uit Oost-Azië en heeft, via Weenen, West-Europa bereikt. Het water is een gemakkelijk vervoermiddel, vandaar, dat ook de Hollandsche flora van het water vele gasten herbergt, die hier eigenlijk niet hooren, zooals waterpest en Azolla. Aan hun wijze van leven, het gemis van rijp zaad, is dit duidelijk te merken. ☼ Nog lang niet zouden we uitgepraat raken over de rijkdom der slootkantjes. Vele planten bleven ongenoemd langs den oever staan, maar ze blijven er nog lang staan. Wie er in de vakantie eens op let, zal hen zeker vinden.

HET LOCARNO DER MARIONETTEN

DOOR DR. FELIX RUTTEN

OP de oude markt te Praag, tegenover het Gothisch stadhuis en het geweldige standbeeld van Hus, ligt een winkel die de aandacht trekt. Een poppen- maar géén speelgoedwinkel: een magazijn van uitsluitend marionetten, tooneelpoppen dus, en niets dan dat: louter Jan Klaassens met het noodige toebehoor, requisieten voor poppentheaters en betreffende literatuur. Het is niet de eenige winkel van deze soort in de Tsjechische hoofdstad, maar de grootste. En niet zoodra heeft deze de aandacht van den vreemdeling gaande gemaakt, of men vangt er ook al spoedig een woord op als „loutek”, dat pop betekent, en „Kasperek”, waarin men het Oostenrijksche „Kasperl” herkent, verwant met het meer bekend Kölner Hännschen, zoodat het vermoeden

rijst, dat de poppenwereld hier nog meer te betekenen heeft dan de Pulcinelli van den Romeinschen Pincio of de Paladini op Sicilië. De verwondering klimt naar haar toppunt bij het vernemen, dat er poppentheaters zijn in Praag, die onder leiding staan van studenten en artiesten, en

dat de uitgestrekte nieuwste leesbibliotheek aldaar zelfs een afzonderlijke tooneelzaal heeft ingericht voor een vast poppentheater. ☼ De marionetten zijn dan ook zóó thuis in Tsjechisch Bohemen, dat ze er met de wetenschap arm in arm gaan. De Tsjechen kunnen er niet buiten. De geleerde wereld maakte een diepe buiging voor Jan Klaassen in dit land. De kunst bood hem haar diensten aan en de literatuur sloeg een tent voor hem op in de schaduw van haar heiligdom. De vaderlandsche poppenkast werd er een voorwerp van studie voor de pedagogen, die zijn dienst inriepen bij de volksopvoeding. ☼ Zonder deze praktische zijde zou een louter platonische liefde voor de poppen paradoxaal aandoen in een volk als het Tsjechische, dat nuchter en zakelijk is, leergierig maar onromantisch. De volksopvoeding speelt er in het openbare leven — met haar kindereleesalen die zelfs door de Zweedsche niet overtroefd worden, — dan ook een voorname rol. Het lag geheel in de lijn van zijn moderne ontwikkelingsmethoden, om het Neurenberger kinderspeelgoed, uit den realistischen tijd die achter ons ligt, te vervangen door een eigen

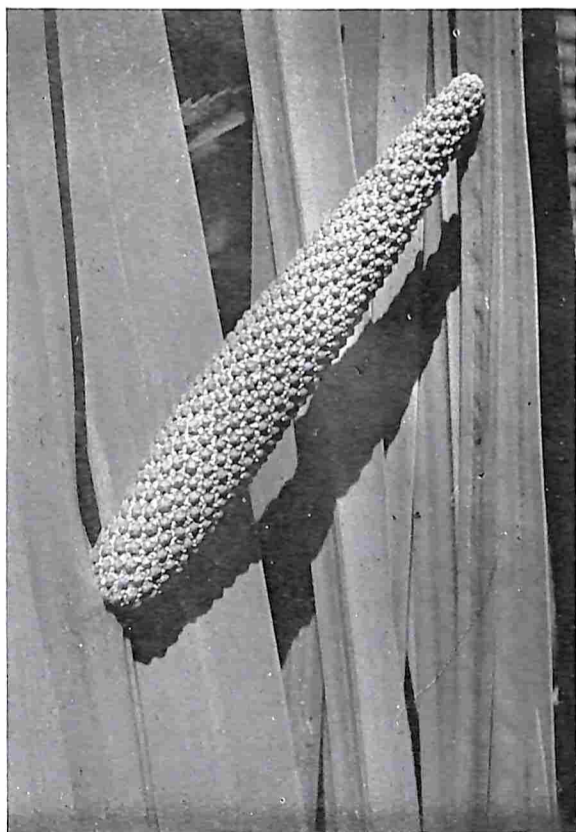

Foto C. A. v. d. Gen

ONRIJPE VRUCHTKOLF VAN DE KALMOES

Foto C. A. v. d. Gen

VRUCHTEN VAN DEN EGELSKOP

„TABLEAU DE LA TROUPE”

productie, die opvoedkundig en artistiek mag heeten, waar dit volk het beste nog niet goed genoeg vindt voor zijn jeugd. Maar de poppenkast? ☒ Ook hierin erkende het moderne Tsjechische volk een opvoed-

kundig element van waarde, — een spreekgestoelte om b.v. hygiënische voorlichting te geven, begrippen te propageeren. Maar niet uit praktische beweegredenen bleef het poppenspel hier in eere. Dit is voor de Tsjechen niet alleen kindervermaak, maar ook groote lui's amusement. Het heele volk, zoo stad als land, houdt er van die soort vertoeningen, ondanks zijn kouden werkelijkheidszin. De zestig voorstellingen, die van Mei tot September te Praag gegeven worden door de „Vereeniging voor onderwijs door de schoone kunsten” in haar eigen theater, kan er rekenen op een getal van 15 tot 20.000 toeschouwers. De 3200 poppenkasten, die er zijn in heel de republiek, verzamelden in 1929 voor een totaal van ongeveer 24.000 voorstellingen een toeschouwersmenigte, die geschat werd op 2.300.000 personen. ☒ Hier speelt een lange traditie een rol, en misschien ook een beetje piëteit. ☒ Traditie, — want tot 1588 klimmen de oudste geschreven mededeelingen op, die van een poppentheater in Bohemen gewag maken. Dat was de tijd van keizer Rudolf II (1576—1611), die zijn zetel opsloeg te Praag en deze stad daarmee een ongekenden glans en luister verleende, die talloze kunstenaars uit den vreemde aantrok. Dokumenten van het eind der XVIIde eeuw, toen de dertig-jarige oorlog ten einde was, spreken ook zelfs al van vertooners van het geliefkoosde spel. ☒ Wat echter niet dan spel en vermaak geweest was, begon tegen het eind der XVIIIde eeuw, toen Jozef II hardhandig germaniseerde, een andere kleur aan te nemen, en bij het begin der XIXde eeuw ontwaakte in Bohemen het nationale bewustzijn niet alleen in de volksziel, maar ook in de volkseigen Jan Klaassenkast. ☒ Had men tijdens Maria Theresia den populaireren speelman de vraag gesteld, of hij Duitscher of Tsjech was, hij zou waarschijnlijk geantwoord hebben: wij zijn artiesten. Zij speelden om den broode.

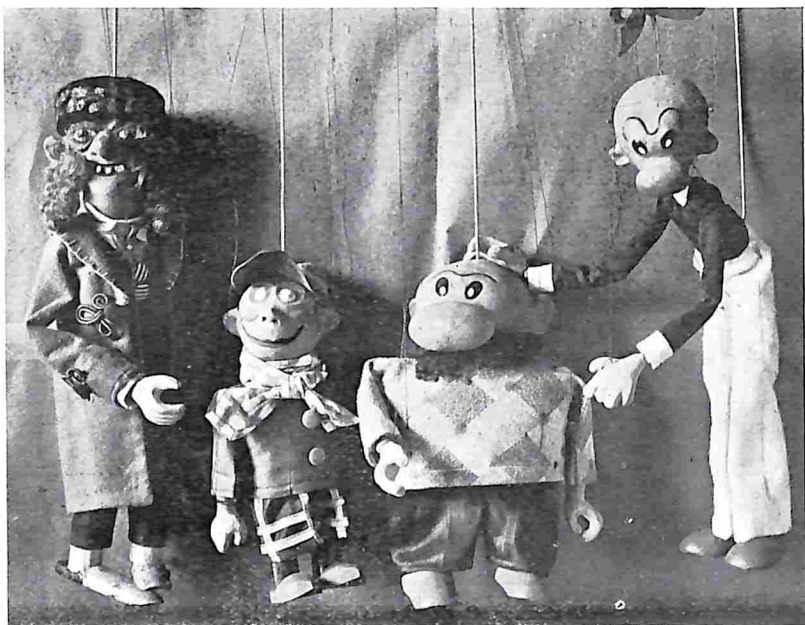

KINDERSCÈNE

Deze tooneelmakers vormden als 't ware een gesloten kaste, waar de aangeboren speelvaardigheid overging van vader op zoon. Hun kennis hief hen op boven het gewone volk, en hun traditie gaf hun een soort van adelsbrief. Zij schreven hun stukken zelf, en bewerkten de „gemengde berichten” van den levenden dag voor hun poppen, wanneer zij de voorkeur al niet gaven aan een Hercules of een Don Juan. Maar óók vertaalden zij. Naast een scherts van Boccaccio en een Koopman van Venetië, in schrift bewaard, komt zelfs een „Jenovafaz Brabantu” voor; en wat zij aldus aan Faustbewerkingen geleverd hebben, — een „huis van Faust” wijst men heden nog aan te Praag — werd door de Academie van Wetenschappen uitgegeven als belangrijk materiaal voor vergelijkende letterkunde. ☒ In een volgend tijdperk was ook deze volksman bekommerd om de nationale politiek. Toen de

landstaal dreigde verloren te gaan en gegoeden zich schaamden om ze te spreken, daar de Contra-reformatie zich bemoeid had om mét het Tsjechische wezen vooral de ketterij van Hus uit te roeien, was Kasperek zoowat de eenige die trouw bleef. Tsjechische schoolboeken waren er al niet meer; maar het land bezat nog altijd zijn rondtrekkende speellieden, die met hun wagen gingen van dorp tot dorp. ☒ Deze sprekers-tot-het-volk begrepen plots hun patriotische taak als bij ingeving. Zij stelden hun populaire kunst dan ook in dienst van hun land, toen de storm opstak in Bohemen en het Tsjechische bloed zich bewust werd van den dreigenden ondergang. Kasperek ontpopte zich als een volbloed Tsjechisch volkskind. Wie zou hem kwaad doen, — een pop? Maar uit

zijn houten kop sprak een opruier, die den Oostenrijkschen onderdrukker te lijf ging met bijtenden spot. Kasperek leerde het landvolk den spotlach om zijn vijand, verachting en hoon. En zelfs de

ENKELE KARAKTERPOPPEN

stad luisterde graag naar die onbevangen stem. Ook in de stad vestigden zich de poppenvertoningen. ☼ Om deze herinneringen bleef het Tsjechische volk, met zijn fanatiek patriotisme, het poppentheater dankbaar. ☼ De leiders dezer Boheemsche poppenspelen waren geen landloopers of vagebonden, maar doorgaans ernstige, ontwikkelde menschen. Om de soort van hun bestaan voelden zij zich volstrekt niet gering. Vooral toen zij zich bewust werden van de rol, die zij speelden in het politieke leven. Zij werden inderdaad cultuurdragers. Boven den vloed dezer patriotische comedianten steeg de familie Kopecky uit, met haar hoofdvertegenwoordiger Matej (1762—1847), die een gedenksteen kreeg te Tyn en wiens verzameld repertoire werd uitgegeven door prof. Vesely, in vier deelen van 520 bladzijden. ☼ Zelfs toen eindelijk het levende-menschen-spel meer in

z w a n g kwam, bleef het volk nog hangen aan zijn poppentheater. Opmerkelijk is het vooral, hoe daar dan verder zelfs de groote stukken van de stedelijke schouwburgen worden nagespeeld, als o.a. Grillparzers „Ahnfrau”. Een andere eigenaardigheid van Bohemen is wel, dat het publiek er altijd minder

over had voor de handpop, en de voorkeur gaf aan de marionet, de pop aan draadjes. ☼ Terwijl de Poesjenellenkelder te Antwerpen verdween en de Paldijntjes van Sicilië tot vermaakdieneren van gering allooi, werd in Tsjechoslovakije alles gedaan om het peil van het poppenspel en zijn bloei te verhoogen. Niet alléén door het te betrekken in volksopvoeding en onderwijs. Het werd er ook blijvend gecultiveerd om zich zelf, nog meer als kunstuiting dan als folkloristisch element, en de bemoeiingen daartoe gingen niet eens uitsluitend uit van het Instituut Masaryk, dat de volksontwikkeling ten doel heeft, al werd hier ook de centrale gevestigd, waarbij de honderdvijftig beroepsspelers van het land zijn aangesloten. ☼ Hier werd een leerboek voor het poppentoneel uitgegeven, een verzameling van tooneelontwerpen, decors voor het marionettentheater, werden prijsvragen uitgeschreven voor den meest praktischen bouw van dergelijke theaters, voor een opstel over poppenspelen, bestemd voor het leesboek op school, ook voor goede stukken, waarvan de verdienstelijkste werden gedrukt door de „Bibliotheek der Tsjechische vrien-

Foto W. K. Steffen HET VOEREN VAN DE JONGEN DOOR DEN WIELEWAAAL

den van het poppenspel”. ☼ Geen ander land schonk zooveel aandacht aan het repertoire van het poppentheater, terwijl het zélf een 1300 toneelstukken voor poppen bezit. Hier werden 37 Duitsche, 25 Fransche en verder Russische, Poolische, Sloveensche, Italiaansche en Amerikaansche stukken vertaald vóór 1929, het jaar der oprichting van de Unima (UNion Internationale des MARIOnettes). Een vaktijdschrift voor het onderwerp, „Loutkar”, thans officiëel orgaan der unie, vierde al zijn tweede lustrum. ☼ Ook de poppen zelf vormen voor de Tsjechen het voorwerp van een heel bijzondere zorg, daar zij evenzeer de vrienden zijn van de huiskamer als van den kinderkring. Niet alleen was het als een gebeurtenis voor het heel land, toen de twee bekende poppen van het Skupa-theater te Pilsen, Spejbl en Hurvinek, naar Parijs gingen spelen; ook had deze bepaalde volks-

liefde een bijzondere, nationale industrie ten gevolge. Zoals de grotere theaters der steden, Praag, Pilsen, Brno, door kunstenaars geleid worden, verwierven de poppen zelf ook in den lateren tijd de aandacht van meerdere schilders, zelfs die van den schepper van het Jan Hus-monument, Saloun. Men

rekenet dat er een vijf honderd verschillende karakterpoppen in Tsjechoslovakije vervaardigd worden, en met de namen der bekende ontwerpers worden deze er dan Skala-poppen, Jelinek-poppen enz. genoemd. Herhaaldelijk werd dit heele poppenvolk er verzameld in tentoonstellingen, met welk laatste in 1929 een wereldcongres van poppenvrienden samenging. ☼ Sindsdien heeft Praag zelf den naam gekregen van het Locarno der Marionetten.

DE WIELEWAAAL

DOOR W. K. STEFFEN

AL vroeg was in het Nieuwe Bosch de lente gekomen, want de elzenboomen, die er hoofdzakelijk groeien, bloeiden reeds in Maart. Winterkoning en roodborst, merel en lijster zongen er op zonnige dagen het hoogste lied; later, toen de bladknoppen van de elzen begonnen te springen, kwam het fitisje en nog later, toen de elzenbladeren zoo groot waren als een kwartje, klonk de volle roep van den koekoek ver in het rond. Tot aan het morgengloren zongen er de nach-

tegalen, woudduif en tortel koerden, alle vogels waren weer uit het warme Zuiden teruggekeerd om hier hun nestje te bouwen, te broeden en hun jongen groot te brengen. ☼ Toch ontbrak er nog één. ☼ Tot, op een zoelen Meiochtend, toen de elzen al volop in het blad stonden, toen de elzen al lenkoor weer concerteerde en van strand en duin het „gagaga” van de bergeenden klonk, opeens weer die wonderlijke, melodieuze roep van den wielemeidoornstruik, die getooid was met een sneeuw wit kleed van geurige, witte bloemen, ben ik toen weggekropen om iets van den schuwen vogel te zien krijgen. Zachtjes lispelden de elzenbladeren, boven me was het gegons van bijen, die ijverig de meidoornbloesems afzochten naar honing. Merels sprongen rond met den snavel vol voedsel en wanneer ze naar het nest vlogen, klonk schrill het gepiep van de jonge vogels door het bosch. Voortdurend vloog een koolmeezenpaartje met allerlei insecten naar het holletje in den dikken wilgeboom en al dien tijd klonk de wielewalenroep door het bosch — dan hier, dan daar, zonder dat ik iets van hen te zien kreeg. ☼ Eindelijk werd het wachten beloond; uit den top van den wilg, waarin het meezenpaartje hun kroost grootbracht, klonk plotseling het heldere „flifludlio” van den wielewaal. Op zijn geelzwarte pakje speelden zonnestrallen met de schaduw van de wilgebladeren en dit veroorzaakte zoo'n eigenaardig effect, dat ik af en toe niet wist of ik den vogel werkelijk zag of niet zag, zóó harmonieerde hij met de omgeving. ☼ Van dit oogenblik af besteedde ik bijna iederen dag een poosje om te trachten in het Nieuwe Bosch het nest te vinden. Dikwijls zag ik de vogels en volop genoot ik van hun roep, maar hooger en hooger groeiden de brandnetels, de heggerank begon te bloeien, merel en mees vlogen reeds lang met hun jongen rond en nog steeds wist ik niet waar ze nestelden. Pas toen de vlieren hun groote witte schermen ontplooiden vond ik het nest. Dat was in de tweede week van Juni. ☼ Een meter of vier boven den grond, in een mik aan het uiteinde van een elzen tak, hing het kunstige nest, dat met gras en haar aan de takken was vastgevlachten; van buiten was het versierd met kippenveeren en in de diepe nestholte lagen vijf witte, zwartbruin gevlekte eieren. ☼ Vele uren heb ik bij dit nestje doorgebracht.

Foto's J. H. R. Broeder
DE HARDGEWORDEN SUIKERBOLLEN WORDEN UIT DE VORMEN GENOMEN

Wanneer het vrouwtje broedde, kwam het mannetje met allerlei rupsen in zijn snavel haar voeren. Zij was meer groenachtig getint en had een veel minder felle kleur dan het man-

netje. Later, toen de eieren uitgekomen waren, vlogen de oude vogels af en aan en met wijdopen bekjes zaten de jongen te wachten tot er wat ingestopt werd. Ondanks de drukke bezigheden klonk toch nog een enkele maal het heldere „flifludlio”; soms zat het mannetjes zachtjes, in zich zelf gekeerd, een prevelend liedje te fluiten, een liedje uit de dichte tropische wouden waar deze felgekleurde vogel eigenlijk thuis hoort. Maar wanneer er onraad was uitten beiden vogels een schel gekrijsch, dat iets weg had van het miauwen van katten. ☼ Voor spoedig groeiden de jonge vogels op; tot op een dag, toen de vlieren al lang weer uitgebloeid waren, het nestje leeg was. ☼ In het bosch klinkt nu het „doekdoek” van de jonge vogels, een enkele maal nog het „flifludlio”, maar binnenkort zullen de wielewalen afreizen naar het warme Zuiden en pas wanneer de elzen weer in een nieuw kleed gestoken zijn, zien we den schuwen vogel met zijn melodieuze roep terug.

De „suikerfabrieken” in de Minahassa (Slot van bladz. 411)

W E denken met weemoed terug aan de onvergetelijke maalfesten bij den inzet der campagne, waarbij vele genoodigden van verre kwamen om tegenwoordig te zijn bij het traditioneele ceremonieel, dat landvolk, geëmployeerden en administrateur in feeststemming bijeenbracht even vóór het zware werk een aanvang nam, waarbij voor allen een taak was tegen bevredigend loon. ☼ Dan komt plotseling de crisis deze arbeidsvreugde meedoogenloos verstoren en er volgen jaren van mateloze ellende; de dreun der machines verstomt en er volgt een afbraak, tot voor kort voor onmogelijk gehouden. Massa-ontslagen, loongeschillen, crisissteun, afvloeijing op groote schaal en na eenige kammervolle jaren, gedragen door de hoop op verbetering in de naaste toekomst, is voor velen gekomen het onvermijdelijke einde, de definitieve sluiting der fabriek. Wij hebben er ongetwijfeld allen ontstellende cijfers over gelezen, doch men moet de tientallen gesloten fabrieken, de verlaten administrateurs- en employés-woningen, de verwilderde bloementuintjes eromheen gezien hebben, om een juisten indruk te krijgen van de ruïne, die in dit suikerbedrijf is a a n g e r i c h t. ☼ Maar komaan, we wilden het feitelijk hebben over de „suikerfabrieken” in de Minahassa, die niet van de crisis te lijden hebben gehad en waarover wij U eenige bijzonderhe-

WE KLAUTEREN LANGS EEN BAMBOE STELLAGE IN DEN ARËNPALM OM DEN KOKER MET PALMWIJN (RECHTS BOVEN JOHANNES) ER UIT TE HALEN

den willen vertellen. Daartoe zullen we met U een kleinen ontdekkingstocht maken naar een der „fabriekjes”, zooals wij er honderden in de Minahassa hebben, waar uit de sagowere (palmwijn van den arènpalm, zie verhandeling in dit blad van 4 Maart 1933 op bladz. 108) palmsuiker wordt bereid. Deze palmsuiker, welke in tijden van crisis, meer dan anders, bij de inheemsche bevolking de witterietsuiker van Java vervangt, staat hier algemeen bekend als „goela mangkok” (goela = suiker, mangkok = kommetje) om den vorm, waarin ze verkocht wordt, n.l. halve bolvorm of komvorm. Op alle passars (markten) en in alle warongs (winkeltes of eethuisjes) treft men ze aan, deze bruine halve bollen, maar hoe en waar ze gemaakt worden, zullen we nu op onzen ontdekkingstocht leeren. ☞ We hadden met een hoekoem toea (dorpshoofd) afgesproken, dat hij ons een gids mee zou geven om ons te brengen bij een vriend, die ons zijn bedrijfje zou laten zien. De gids was wel noodig, om ons van dwaalwegen af te houden, terwijl hij, omdat hij zijn Maleisch even goed prak als het Tomboeloe'sch (d.i. een der Alfoersche dialecten in de Minahassa) ons als tolk van dienst kon zijn, wanneer wij uitleg of toelichting noodig hadden. Dit laatste is in deze streken een voornaam punt, want in de binnenlanden spreekt de bevolking nog in hoofdzaak het Tomboeloe'sch en deze taal is nu eenmaal voor den doorsnee Europeaan moeilijk te leeren. ☞ Wij verlieten al spoedig den rijweg en sloegen een smal voetpad in, dat in het begin voerde door verlaten koffietuinen en later steil omlaag door een weelderig oerbosch naar een ravijn. We liepen onder enorme, met mos begroeide boomen, waardoor slechts spaarzaam een zonnestraaltje heen prikte, niettegenstaande het stralend mooie weer; hier en daar stopten we even bij een fijne parse orchidee, verderop hield de gids stil bij een bamboe muizenval, waar 's nachts een muis in geloopt was; een lekkernij voor deze menschen! ☞ Eindelijk bereikten we een open plek, waar blijkbaar de mais net was afgeogst en iets verder op zagen we een bosch van arèn-palmen. Daar woonde, in een primitief bamboe-hutje, Johannes Gerungan, de suikerfabrikant. Of hij genegen was, ons de suikerbereiding eens heelmaal mee te laten maken? Wel zeker, waarom niet! Langs een bamboe-stellage klauteren we in den arèn-boom, waar Johannes aan den afgekapt bloemtros een schoone bamboekoker heeft hangen. „Schoon” moet de bamboekoker zijn; in den regel zit er nog wat gegiste palmwijn in van den vorigen keer, waardoor de heele inhoud een tikje gegist smaakt, maar dan is de sagowere niet geschikt voor suikerbereiding. ☞ Johannes neemt dus den volgelopen bamboekoker met ongegisten palmwijn uit den boom en stort beneden den inhoud in een blangan (ijzeren braadpan). Hieronder legt hij een groot vuur aan van klappervezel, klapperbast en wat hout. Intusschen haalt hij een van

VERPAKKING VAN DE SUIKERBALLEN IN WAKKA-BLAD

bamboe gevlochten rooster en legt daarop een aantal halve klapperdoppen, die de suiker straks den „mangkok”-vorm moeten geven. Deze doppen vertoonen bijna alle een gaatje in het midden (het gat, waardoor het kiempje van den klapper zich een weg naar buiten moet banen) en dit gaatje wordt bedekt met een blad. Door dit gaatje met een blad te bedekken, voorkomt men, dat de strooperige suiker bij het ingieten hierdoor kan wegvloeien voordat ze stolt. Is de suiker eenmaal gestold, dan kan het halve bolletje, door behoedzaam met den vinger door dat gaatje te drukken, van den klapperdop worden losgemaakt, zoodat men niet behoeft te kloppen; het kloppen toch zou het halve bolletje kunnen doen breken. Ziezoo, nu zijn de suikervormpjes gereed. Johannes roert met een houten spaan in de braadpan; de vloeistof begint langzamerhand te koken, er wordt nu een weinig kemiri (nootsoort, wel bekend bij de bereiding van de rijsttafel) aan toegevoegd om overkoken te voorkomen. Nu is het oppassen: de vloeistof begint

dik te worden en moet op het juiste moment van het vuur. Vlug zet Johannes de blangan naast de vormpjes en giet deze vol. Dank zij den frisschen wind onder de koele arènpalmen is de suiker reeds na weinige minuten hard. Nu worden de halve suikerbollen uit de vormpjes gehaald en heeft de verpakking plaats in wokka-blad. Dit laatste geschiedt niet, zooals de lezer misschien zal vermoeden, uit een oogpunt van hygiëne, maar om het transport te vergemakkelijken. De twee aan twee in wokka-blad verpakte halve bollen worden n.l. door middel van bamboe- of arèntouwjes tot een grooten bun-

del bijeengebonden en kunnen zoo gemakkelijk langs het steile pad omhoog worden vervoerd naar den rijweg, vanwaar het product per kar naar de markten gaat. De prijs? Deze varieert van 2 tot 2½ cent per twee halve bollen, geen overdreven uitgave dus voor de inheemsche bevolking en voor Johannes een aardige verdienste; immers, hij heeft geen machinerieën te onderhouden, geen loonen uit te betalen, geen maalfesten te geven! ☞ De goela mangkok smaakt naar fondant, misschien minder fijn, maar het verschil valt niet zoo erg op. Geen wonder, dat deze suiker onmisbaar is in alle mogelijke inheemsche snoeperijtjes. Menig Europeaan, die altijd eenigszins huiverig blijft voor „wat de boer niet kent”, versmaadt toch geen flensjes met bruine stroop. Die stroop is gemaakt van . . . ? Goed geraden, van goela mangkok, maar zeg het hem in hemelsnaam niet, want dan lust hij het niet meer! ☞ De eenvoudige inlander, die, vooral door de crisis, nog maar weinig importgoederen koopt (witte suiker is toch in Celebes ook een import-artikel), drinkt zijn bakje zwarte koffie met een stukje goela mangkok. ☞ Johannes vertelde ons, dat hij er ook een destilleerderij op na hield van „tjap tikoes”, dat is een soort jenever, gestookt uit sagowere. Daarover een volgenden keer!